

SİNAN YILDIRMAZ
Türkiye'de Köylülüğün Sosyal Tarihi
(1945-1960)

SİNAN YILDIRMAZ İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğretim üyesidir. Doktora derecesini 2009 yılında Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nden aldı. Türkiye'nin toplumsal ve siyasal tarihine ilişkin yürüttüğü çalışmaları dışında, Türkiye'de muhafazakârlık ve edebiyat üzerine çeşitli makaleleri yayımlanan Yıldırım'ın temel ilgi alanları arasında emek tarihi, köylülük çalışmaları, sosyal tarih, kitap/okuma tarihi ve düşünce tarihi yer alıyor. *Praksis, Eğitim Bilim ve Toplum ve İktisat* dergilerinin yayın kurullarında yer alan Yıldırım'ın *Politics and the Peasantry in Post-War Turkey: Social History, Culture and Modernization* (I.B. Tauris, 2017) ve *Toplumsal Tarih Çalışmaları* (Libra Kitap, 2019) başlıklı iki kitabı bulunuyor.

© 2016 Sinan Yılmaz

Bu kitabın yayın hakları Bloomsbury Publishing Plc.'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 3102 • Araştırma-İnceleme Dizisi 511

ISBN-13: 978-975-05-3238-2

© 2021 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2021, İstanbul

EDITÖR Aybars Yanık

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Köy Postası dergisi kapağı, 1955.

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DIZIN Berkay Üzüm

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SİNAN YILDIRMAZ

Türkiye'de
Köylülüğün
Sosyal Tarihi
(1945-1960)

Annem Gülseven Yıldırım'a...

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	9
--------------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş	13
--------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

Teoride Köylüler ve Köy Sosyolojisinin Oluşumu	29
Modernleşme teorisi ve köylülük.....	37
Türkiye’de “köy sosyolojisi”nin oluşumu.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kente Yönelen Köylüler: Kırsal Yapının Dönüşümü, Göç ve Gecekondu	69
İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomi politikalarındaki değişim.....	71
Kapitalizm, modernleşme ve kentleşme.....	79
Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Marshall Planı, küçük köylülük ve göç.....	83
Köyden kente göçün nedenleri ya da göç analizinde tek bir tipoloji yaratmak mümkün müdür?.....	90
Kente gelen köylüler ve “gecekondu”nun icadı.....	120

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Siyasetin “Aktif Bir Unsuru” Olarak Köylüler	141
“Arslanköy Davası” ve “hukuk devleti” anlayışının gelişmesi	162
DP iktidarı döneminde köylüler ve siyaset	182
Köyde siyasetin mekânı olarak kahvehaneler	195
Köylüler ve antikomünizm	211

BEŞİNCİ BÖLÜM

“Köy Edebiyatı”nın Oluşumu	239
Köy edebiyatını tanımlamak	241
Köy edebiyatındaki tarih	246
Köy edebiyatı kanonunun oluşumu	269
Edebiyatın gerçekliğinden köyün gerçekliğine	297

ALTINCI BÖLÜM

Sonuç	299
KAYNAKÇA	307
DİZİN	323

SUNUŞ

Bu kitap 2009 yılında Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nde savunmuş olduğum doktora tezime dayanıyor. İngilizcesi 2017 yılında I.B. Tauris Yayınevi tarafından yayımlanmakla birlikte, bu çalışma İngilizcesinde yer almayan bölümler de içeriyor. Özellikle köy edebiyatı türünün gelişiminin anlatıldığı Beşinci Bölüm'ün yarısı İngilizce kitapta yer almıyor. Bunun dışında bazı bölümler kısmi olarak daha önce Türkçe olarak da yayımlanmıştır.¹ Fakat önceki farklı dillerdeki baskılar da dahil bu haliyle bütünüyle ilk defa yayımlanıyor.

Doktora çalışması sırasında danışmanım M. Asım Karaömerlioğlu'nun akademik ve kişisel yardımları olmadan bu çalışmanın bitmesi mümkün değildi. Araştırma konusunu biçimlendirmekte gösterdiği yardımlar ve dağıldığım zamanlarda bireysel ve akademik olarak toparlanmamı sağlayan önerileri, yıllar sonra bile bu çalışmanın Türkçesini hazırlarken bana yol gös-

1 “Kente Yönelen Köylüler: Kırsal Yapının Dönüşümü, Göç ve Gecekondu”, Besime Şen ve Ali Ekber Doğan (der.), *Tarih, Sınıflar ve Kent*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010, s. 398-464; “Nefretin ve Korkunun Rengi ‘Kızıl’: İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Anti-Komünizm”, İnci Özkan Kerestecioglu ve Güven Gürkan Öztan (der.), *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 47-73; “Bir Seçimden Daha Fazlası: Arslanköy Olayı ve Davası”, *Toplumsal Tarih*, sayı 303, 2019, s.72-76.

terici oldu. Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nde bana çok değerli katkılarda bulunan ve beni akademik olarak zenginleştiren sevgili hocalarım Zafer Toprak, Şevket Pamuk, Çağlar Keyder, Duygu Köksal, Cengiz Kırlı, Ahmet Kuyaş ve Nadir Özbek'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Atatürk Enstitüsü'nü yalnızca akademik bir okul olmaktan öteye taşıyan merhum Necla Turunç, Kadriye Tamtekin ve Leyla Kılıç'ın desteğini ise sürekli hatırlayacağım.

Hem kurumsal hem de akademik olarak vermiş olduğu destekler ile hiçbir zaman bu yolda yalnız olmadığımı hissettiren çok değerli hocam Mehmet Ö. Alkan'a ayrıca teşekkür ederim. Bunun dışında uzun yıllardır çalışmakta olduğum İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde akademik hayatın ve mücadelenin her aşamasında yan yana olduğumuz çok sevgili hocalarım ve arkadaşlarımı burada anmadan geçmek istemiyorum. Erken dönemlerden itibaren beni akademik olarak destekleyen ve bu alanda neredeyse hepimizin sevgi ve hayranlığını kazanmış hocam Murat Özyüksel başta olmak üzere, Adil Baktıaya, İlker Aktükün, Y. Doğan Çetinkaya, Hakan Güneş, Erhan Keleşoğlu, Ahmet Bekmen, Ateş Uslu, M. Görkem Doğan, Güven Gürkan Öztan ve Ertan Erol dostluk ve destekleriyle bu çalışmanın kesinlikle bir yerinde kendilerini göreceklendir. Akademik anlamda ilk adımı attığım yer olan İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün değerli hocaları Işıl Çakan Hacıbrahimoglu, Aynur Soydan Erdemir ve H. Cevahir Kayam'a da tekrar teşekkür etmek isterim. 1950'li yıllar üzerine her daim dertleştiğimiz ve dönemin köylü ve işçilerinin izlerini birlikte sürmeye başladığımız sevgili dostum M. Hakan Koçak'a da bir selam göndermezsem olmaz.

Bu çalışmanın yayımlanmasında verdiği desteklerden ötürü İletişim Yayınları'nın değerli editörü çok sevgili Kerem Ünüvar'a, özenli düzeltmeleri ve önerileri için Aybars Yanık'a ve çok değerli Tanıl Bora'ya da teşekkür ediyorum. Yayıncılık dünyasına kazandırmış olduğunuz sayısız başarılı çalışma olmasaydı belki bu kitap ve daha birçokları olmayacaktı.

Elbette sevgili eşim Yasemin Temizarabacı Yıldırımaz'a tekrar tekrar teşekkür etmek isterim. Akademik hayatımın her aşamasında vermiş olduğu destek ve cesaret, her türlü engeli aşmamda benim için en büyük dayanak olmuştur. İlk kitabımı biricik kızımız Emek'e ithaf etmiştim. Bunu ise beni her daim kollayan ve başarılarımdan her zaman gurur duyduğunu bildiğim sevgili annem Gülseven Yıldırımaz'a adıyorum.

Elbette bütün hata ve eksiklikler yalnızca bana aittir...

Giriş

Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, toplumsal ve ekonomik olarak bir dönüşümle tanımlanır. Savaş sonrası dönemde, dünya ekonomik ve toplumsal düzeninin yeniden yapılanması süreci ile Türkiye’nin geçireceği dönüşüm doğrudan bir etkileşim içerisinde gerçekleşecektir. Savaş sonrasında yaşanacak olan bu dönüşümün maddi temelleri ise büyük oranda bir önceki dönemin gelişmeleri içerisinde görülebilir. Dönemi ele alan çoğu siyaset bilimi ve ekonomi politik çalışmaları bu etkileşime odaklanır.¹

1 Bu türden çalışmalara örnek olarak şunlar verilebilir: Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayınları, İstanbul, 1996; Nihal Kara İncioğlu, “Türkiye’de Çok Partili Sisteme Geçiş ve Demokrasi Sorunları”, *Tarih ve Demokrasi: Tarık Zafer Tunaya’ya Armağan*, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği (der.), Cem Yayınevi, İstanbul, 1992; Kemal H. Karpat, *Turkey’s Politics: The Transition to a Multi-Party System*, Princeton University Press, New Jersey, 1959; Çağlar Keyder, *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999; Asım Karaömerlioğlu, “Turkey’s ‘Return’ to Multi-Party Politics: A Social Interpretation”, *East European Quarterly*, 40(1), 2006; Çağlar Keyder, “Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politikası”, İrvin Cemil Schick ve Ertuğrul Ahmet Tonak (der.), *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Belge Yayınları, İstanbul, 1990. Son yıllarda bu dönemi ele alan en kapsamlı çalışma için bkz. Ateş Uslu, “Hür Dünyanın Safalarında”, Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu (der.), *Osmanlı’dan Günümüze Siyasal Hayat*, Yordam Yayınları, İstanbul, 2019; Mete Kaan Kaynar (der.), *Türkiye’nin 1950’li Yılları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.

Makro siyaset ve ekonomik gelişmeler açısından dönemin çok boyutlu biçimde ele alındığı bir sosyal bilimler literatürüne sahip olduğumuzu söylemek mümkündür. Fakat bunun yanında, dönemin toplumsal sınıflar ve gruplar açısından ne anlama geldiğine ve dönüşümün etkilerinin toplumun bileşenleri arasında nasıl yer bulduğuna ilişkin çok fazla çalışma yoktur. Yine de son dönemde özellikle emek tarihi çalışmaları alanında bu alana yönelik daha bütünlüklü bir bakışın geliştirilmeye çalışıldığı söylenebilir.² Bu çalışma, en temel düzeyde, çoğu zaman bir “geçiş” dönemi olarak tanımlanan 1945-1960 yılları arası dönemde, toplumun en geniş kesimini oluşturan “köylülük” bu dönüşümü nasıl yaşadığına odaklanıyor.

1945-1960 yılları arası dönem, en yaygın biçimiyle, bir “geçiş dönemi” olarak tanımlanır. Geçiş dönemi tanımlamasının bu dönemi açıklamak açısından belli bir anlamı olsa bile, tanım dönemin “arada kalmışlığı”nı göstermesi bakımından da anlamlıdır. Bu dönem için kabul gören “geçiş” nitelemesi iki boyutlu bir içeriğe sahiptir. En yaygın anlamı, “çok partili sisteme geçiş” olarak kabul edilebilir. Tek partili dönemin siyaset anlayışından çok partili yarışmacı bir sisteme geçiş, bir oluşuma gönderme yapar. Daha önce olmayan amaç ve örgütlenme açısından farklılaşmış, çoğul politik yapıların varlığı ile biçimlenmiş bir siyasal sistemin oluşturulduğu bir dönemin vurgulanması açısından da anlamlıdır. Türkiye siyasal yaşamında önceki dönemlerde bu yöndeki politik hareketliliğin, “çok partili siyaset denemeleri” olarak adlandırılmasına karşın, bu dönemin

2 Sinan Yıldırım, “İşçilerin Kütüphanesi: Türkiye’de Sendikali İşçilerin Entelektüel Kaynakları (1946-1961)”, *Çalışma ve Toplum*, sayı 59, 2018, s. 2083-2128; Aziz Çelik, *Vesayetten Siyasete Türkiye’de Sendikacılık (1946-1967)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010; Görkem Akgöz, “İşçiler Greve Karşı: 1947 Sendikacılığının İlk Yıllarında Grev Tartışmaları”, *Mülkiye Dergisi*, 38(4), 2014, s. 121-158; M. Görkem Doğan, “Türkiye’nin İlk Sendikalar Yasası Döneminde Grev Hakkı Tartışmaları”, Mehmet Ö. Alkan ve Y. Doğan Çetinkaya (der.), *Tanzimat’tan Günümüze Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2015; Hakan Koçak, “50’leri İşçi Sınıfı Oluşumunun Kritik bir Uğrağı Olarak Yeniden Okumak”, *Çalışma ve Toplum*, sayı 18, 2008, s. 69-85; Barış Alp Özden, “Health, Morality and Housing: The Politics of Working Class Housing in Turkey, 1945-1960”, *New Perspectives on Turkey*, sayı 49, Güz 2013, s. 91-120.

“geçiş” üzerinden tanımlanması, belirli bir gelişmenin yaşandığını gösteriyor. “Geçiş” kavramsallaştırması, aynı zamanda bir sürekli oluş halini nitelediği için tam olarak gerçekleşmiş anlamına da gelebilir. Bu anlamıyla “geçiş” kavramı, dönemin ne olduğundan çok, “geçişin” niteliğine odaklanmayı beraberinde getirir. Üzerinde duracağımız dönem hakkında üretilen literatürün en geniş tartışmalarından birisini de bu “geçiş” tartışması oluşturuyor. Tek partili sistemden çok partili sisteme geçişin, içsel dinamiklerle mi yoksa dışsal dinamiklerle mi gerçekleştiği tartışması akademik olduğu kadar politik olarak da bir ayrışmayı niteler.³

Dönemin “geçiş” karakterini taşıdığına ilişkin ikinci anlamı, daha örtük olmasına rağmen, dönemin “arada kalmışlık”ını daha açık gösterir; özellikle sosyal bilimler alanında araştırma yapanların temel araştırma konularını içeren iki “büyük” dönemin arasında kalmış ve neredeyse birinden diğerine “geçiş”i sağlayan bir dönem özelliği gösterir. Tek parti döneminin devleti kuran zihniyet ve kurumlarının yanında, 1960’ların toplumsal ve ekonomik açıdan daha dinamik ve dönüştürülmeğe daha açık dünyası arasında, bu iki dönem arasında *yalnızca* teleolojik bir geçiş anlamını taşır. Bu yüzden özellikle Türkiye hakkındaki sosyal bilim çalışmalarında, eğer özellikle bu dönem araştırma konusu değilse, yalnızca bir “geçiş” anlayışıyla değinilmeden geçilemeyecek bir dönem olarak ele alınır. Bu durumu yaratan en önemli unsurlardan biri, dönem hakkındaki bilgilerimizin yeterli olduğunu düşünmekten kaynaklanır. Bu dönem içerisinde köylülerin siyaset ile olan ilişkisinin anlatılacağı bölümde de görülebileceği gibi, dönem hakkında en yaygın başvurulan kaynaklar yazıldıkları dönem ve bakış açıları yüzünden dönemin bilgilerine ulaşmakta bir engel oluşturan “algı kırılması”nın devam etmesine yol açar. Dönemin bu biçimiyle bir “geçiş” olarak tanımlanması, dönem hakkında yeterli

3 Nihal Kara'nın çok partili sisteme geçiş kararına etki eden faktörleri incelediği çalışması bu tartışmadaki tarafların kimlerden oluştuğunu gösterir. Bkz. Nihal Kara, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Kararının Nedenleri”, *Yapıt*, sayı 8, Aralık-Ocak 1984-1985.

düzeyde çalışma yapılmasının da önüne geçebiliyor. Temel bazı tarihî dönemeçler dışında –örneğin Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelişi ya da 27 Mayıs 1960 darbesi– dönem üzerine çok fazla bilgi üretiminin gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Yine de son dönemde yapılan çalışmalarda bu alanın biraz daha gelişmeye başladığı göz ardı edilmemelidir.

Dönemin, Türkiye siyasi tarihinde bir *ilk* olarak, darbe ile sonlandırılmış olması ve devam eden dönemde görece daha “özgür” bir toplumsal yapının kurulmuş olması DP döneminin belirli kesimlerce bütünüyle yargılanmasına yol açacaktır. Dönem hakkındaki bilgi üretimine etki etmiş en önemli “algı kırılması”nı yaratan faktör olarak 27 Mayıs 1960 darbesinin gerekçeleri, dönemi anlama çabalarında, özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda oluşacak olan sosyal bilimler alanında, neredeyse genel bir kabul görecektir. Bu durumu ortadan kaldırmak ve bu dönemde gerçekleşen olaylara daha derinlikli ve yeni bir gözle bakabilmek için bu etkinin ortadan kaldırıldığı bir tarih anlatısı kurmaya hâlâ ihtiyaç vardır. Bunun dışında dönemi algılama çabamızın önündeki bir başka engel, bütün dönemin tarihini kendi “ikonografik” söylemi üzerinden kuran ve her biri DP'nin devamı olduğunu iddia eden merkez sağ anlayıştan kaynaklanır. 1945-1960 yılları arası dönem üzerine yürütülecek bir çalışma bu iki engeli de aşmak durumuyla karşı karşıyadır. Bu çalışma, en azından araştırma konusu olarak seçilen köylüler üzerinden, dönemi *yeniden düşünmeye* çalışmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde gerçekleşen dönüşümün niteliğini anlayabilmek için dönemin siyasi tarihinden çok sosyal tarihini yazmaya ihtiyaç vardır. Bu dönüşümden en çok ve doğrudan etkilenen unsur olarak köylülerin sosyal tarihini yazmak, aslında, 1945-1960 yılları arasındaki dönemin farklı bir gözle yeniden düşünülmesine yönelik de bir çabadır.

1945-1960 yılları arasında köylülüğün sosyal tarihi köylülükle ilgili birden çok alanı kapsamak durumundadır. Bu çeşitliliğin sebebi, toplumsal dönüşümün de birden çok alanı kapsamasıdır. Sosyal tarih çalışmalarının en önemli özelliklerin-

den birisi “bütüncül tarih” (*total history*) anlayışına sahip olmalarıdır.⁴ “Bütüncül tarih” Peter Burke’un sözleriyle, “geçmiş bütünü ayrıntılarıyla anlatmak yerine, insan etkinliklerinin farklı alanları arasındaki ilişkileri vurgulayan bir yaklaşım”.⁵ Bu çalışmada, incelenen dönem boyunca köylüler ile ilişkili her konu yer almıyor elbette. Fakat çalışma boyunca birden çok alanın köylülüğe olan etkisi incelenmeye çalışılacak. Birbiriyle doğrudan bağlantılı olan bu alanlar bu çalışmanın temel sorusuna cevap bulmaya yönelik olarak ele alınıyor: İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan toplumsal, politik ve ekonomik gelişmeler köylülüğü nasıl dönüştürmüştür?

Özellikle üzerinde bulunduğumuz coğrafyada bütünsel bir köylülük tanımına gidebilmek zordur. Hem bölgesel olarak hem de aynı bölge içerisinde köylülüğün farklılaştığı görülmekle birlikte, değişmeyen, köklü ve tarihsel geleneklere dayanan bir köylü imgesi çizmek pek mümkün değildir.⁶ O yüzden, bu çalışmada, belirli tarihsel ve ekonomik niteliklere sahip bir köylülük tanımlaması yapmak yerine, burada üzerinde durulacak alanlar ve metinlerdeki köylülük nitelemesi genel anlamda kabul edilecektir. Çoğu metinde, köylülük, en genel anlamıyla tarımla uğraşan ve kentte oturmeyen kişiler olarak tanımlanır. Bütün bu genel tanımın altında yer alan farklılaşmalar ise –örneğin ağa, çiftçi, ortakçı/yarıcı vs.– bu çalışmada ele alınan konular bağlamında ortaya konmaya çalışılacaktır. Araştırma boyunca bütün bölgelerde görülen farklı köylülük biçimlerine ayrı ayrı değinmek mümkün olmadı. Bunun en temel sebebi her bölge köylülüğünü ayrı ayrı ele almayı mümkün kılacak kaynak ve araçların sınırlılığıdır. Dönemin köylülük üzerinden

4 Zafer Toprak, “Sosyal Tarihin Alanı ve Türkiye Gerçeği”, *Tarih ve Toplum*, sayı 54-55, Yaz-Sonbahar 1991, s. 77. Türkiye tarih yazımı üzerine güncel benzer bir tartışma için bkz. Y. Doğan Çetinkaya, “Sefaletten İhyaya: Türkiye’de İşçi Sınıfı Tarihi ve E.P. Thompson”, *Tarih ve Toplum: Yeni Yaklaşımlar*, sayı 17, 2014, s. 201-221.

5 Peter Burke, *Tarih ve Toplumsal Kuram*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. vi.

6 John Waterbury, “Peasants Defy Categorization (as Well as Landlords and the State)”, Ferhad Kazemi ve John Waterbury (der.), *Peasants & Politics in the Modern Middle East*, Florida International University Press, Miami, 1991.

genel bir değerlendirmesini yaparken bu bölgesel farklılıklara araştırma boyunca olabildiğince değinmeye çalıştım.

Araştırmanın konusu olan dönemde bütün bu köylülük tipleri arasındaki farklılıklar çok açık olarak dile getirilmez. İncelenen dönemde yazılmış kaynaklarda köylülük genellikle tek bir tanımlayıcı kategori altında ele alınır. Bir önceki dönemin köycülüğünün toplumsal sınıflar arasındaki farklılıkları vurgulamaktan kaçınan yaklaşımının da etkisiyle, köylüler arasındaki farklar yerine bütün köylü gruplarını tek bir tanımlama altında birleştirmek çabasına rastlanır. O yüzden, bu dönemde sınıfsal bir çerçeveyi de niteleyen köylülükten (*peasantry*) daha çok köyde oturan anlamına gelen (*villager*) bir kullanım tercih edilir. Bu yüzden özellikle alıntı metinlerde yer alan “köylülük” kavramı aksi dile getirilmedikçe bu kullanımı üzerinden anlaşılmalıdır.

Araştırma boyunca köylülük hakkında başvuru kaynaklar, çoğunlukla 1945-1960 yılları arasında üretilmiş olanlarla sınırlı tutulmaya çalışılmıştır. Tek parti dönemindeki köy ile ilgili çalışmalar veya 1960 sonrası dönemde üretilen çalışmalar farklı bir gözle değerlendirilmesi gerektiği için büyük ölçüde araştırma dışında tutulmuştur. Kaynak konusundaki bu sınırlandırma en genel anlamıyla dönemin köylülük hakkındaki genel anlayışını görebilmek ve ortaya koyabilmek için tercih edilmiştir. Özellikle köy edebiyatı ve köy sosyolojisi araştırmaları hem sayıca fazla olduğu için hem de farklı bir dönemin anlayışını yansıttıkları için yalnızca incelenen dönemde yayımlananlarla sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırma aynı zamanda dönemi diğer dönem literatüründen soyutlayarak kendi içerisinde tanımlayabilme fırsatını da sunmuştur.

Her bölüm içerisinde yeri geldiğinde bu konuda açıklamalar yapılacak olsa bile, burada bir önceki dönemde köylülüğün nasıl tanımlandığı üzerinde kısaca durmakta fayda vardır. 1945-1960 yılları arasındaki dönem söz konusu olduğunda köylülüğün nasıl *dönüştüğünü* gösterebilmek için, daha önce nasıl *görüldüğünü* belirlemek gerekir. Tek parti döneminde köylülüğün “somut” bilgisine ulaşmak çok kolay değildir. Bu-

nun en temel sebeplerinden biri, köylüler ile somut olarak ilişkiye geçilmesi sonucunda yürütülmüş olan çalışmaların eksikliğidir. Tek parti dönemi ideolojik kurgusunda köylülük çok önemli bir yer tutmasına rağmen, köylülüğün *gerçekte* ne olduğu konusunda çalışmaların sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. Halkevleri'nin köycülük kollarının ve daha sonra Köy Enstitüleri'nin yürüttüğü köy gezileri ve bu geziler sonucunda yayımlanan kısa raporları saymazsak köylülerin ekonomik, sosyal ve politik olarak analizini içeren çalışmalara rastlamak pek mümkün değildir.⁷

Tek parti döneminde köylülüğün sosyal, ekonomik ve politik durumu hakkında araştırmaların bu kadar az olmasının en temel sebebi, köylülüğün somut ve gerçek bir varlık olarak değil, ideolojik düzeyde ele alınmasından kaynaklanır. Köylüler, tek parti döneminin ideolojik söylemi içerisinde önemli bir yere sahip olmasına rağmen, yalnızca yüceltilen ve “kendi özgü nitelikleri” ile tanımlanan bir içeriğe sahiptir. Tek parti ideolojisinin “halkçılık” boyutu, köylüleri “milletin” temeli olarak tanımlar. Sınıfsal farklılıkların vurgulanması yerine özcü bir millet tanımı üzerinden tahayyül edilen köylülük, milletin temel bileşeni olarak ele alınır. İlhan Tekeli'nin sözleriyle, “Durkhe-

7 Tek parti döneminin sonlarına doğru yayımlanan, özellikle yurtdışında eğitim gören Mediha Berkes, Niyazi Berkes ve Behice Boran gibi sosyologların çalışmaları daha çok devam edecek olan dönemin çalışmaları arasına sokulabilir. Bkz. Mehida Berkes, “Elvan Köyü Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, 2(1), 1943; Niyazi Berkes, *Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma*, DTCF Yayınları, Ankara, 1942; Behice Boran, *Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki*, DTCF Yayınları, Ankara, 1945. Bu çalışmaları hem ideolojik yönelim açısından hem de konuların ele alınış biçimi açısından tek parti dönemi köy çalışmalarından ayrı değerlendirmek gerekir. Bir sonraki bölümde köylülerin teorikleştirilmesi süreci incelenirken bu çalışmalardan daha çok bahsedilecektir. Tek parti döneminde daha çok köycülük etkisiyle kaleme alınan bazı önemli çalışmalar ise şöyle sıralanabilir: Sadri Aran, *Evedik Köyü: Bir Köy Monoğrafisi*, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ankara, 1938; Nedim Göknül, “Garbî Anadolu Köy Monoğrafileri”, *Sosyoloji Dergisi*, sayı 2, 1943; Salâhattin Demirkan, *Küçükçekmece Köyü Monoğrafisi*, İstanbul, 1941; Salâhattin Demirkan, *Celaliye Köyü Monoğrafisi*, İstanbul, 1941; İsmail Hüsrev Tökin, *Türkiye Köy İktisadiyatı*, Kadro Mecmuası, İstanbul, 1934. Bunların dışında Halkevi dergilerinde ve Köy Enstitüleri dergilerinde yer alan çeşitli kısa gezi ve gözlem yazıları bulunur.

im'cı bir dayanışmacılık anlayışıyla ekonomik sınıflar arasında çıkar çatışmasının olmadığını savunmak, kent ve köy arasındaki farklılıkları da köycülük akımını ve köylüyü yücelterek aşmaya çalışmak sayılabilir".⁸

Sınıfsal farklılıkların yokluğu üzerinden kurgulanan tek parti dönemindeki halkçılık söyleminin en görünür uygulaması köycülük biçiminde gerçekleştirilecektir. Asım Karaömerlioğlu, köycülüğün dört temel özelliğini şu şekilde sıralamaktadır: "şehirleşme ve sanayileşmeye karşı önyargısı; köyü ve köylüyü yüceltmesi; Batılılaşma ile ilişkisi ve son olarak, eğitimi köylerin dönüşümü için kilit güç olarak algılaması."⁹ Köycülük, temel olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kapitalist gelişme süreci içerisinde karşılaşılabileceği "bozucu" unsurlara karşı ideolojik bir duvar oluşturmak için geliştirilmiştir demek, çok yanlış olmayacaktır. Sınıfsız olduğu iddiasıyla oluşturulan yeni toplumsal yapının sınıflı bir yapıya dönüşmesini politik kontrol ile engellemek temel amaç olarak belirlenecektir. Bu yüzden, Karaömerlioğlu'nun yukarıdaki tanımlamasında da görülebileceği gibi kapitalizmin gelişmesiyle birlikte kırsal alanda yaşanabilecek olan dönüşümün yaratacağı yeni toplumsal düzen, eğitim ve ideolojik yönlendirmeler ile geciktirilmeye çalışılır.

Halkçılık ilkesinin bir uzantısı olarak geliştirilen köycülük, temelde toplumsal altüst oluşlara bağlı olarak gerçekleşebilecek muhtemel sonuçlardan duyulan bir korkuya dayanır. Kapitalizmin gelişmesi aynı zamanda kırsal yapının çözülmesini ve kentlere doğru yoğun bir göçün yaşanmasını doğurabileceği için, köycülük, "köylüyü köyünde tutmak" esasına dayalı bir kalkınma planı çerçevesinde ideolojik yönlendirmeler içerir. Zafer Toprak'ın da söylediği gibi "kendi kendine yeterli küçük üreticilik köycülüğün temel ilkesi"¹⁰ olarak belirlenmiştir.

8 İlhan Tekeli, "Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması", Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba (der.), *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 147.

9 Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 66.

10 Zafer Toprak, "Popülizm ve Türkiye'deki Boyutları", *Tarih ve Demokrasi: Tarih Zafer Tunaya'ya Armağan*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 59.